

Інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України

СЕРІЯ «ФІЛОЛОГІЯ»

Наукове видання

«МОВА І КУЛЬТУРА»

Випуск 8

Том II

ПСИХОЛОГІЯ МОВИ І КУЛЬТУРИ МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

ОДАЧУВ АЧТНМД МІД ІМНННВАДНВ

Видавничий Дім Дмитра Бураго
Київ 2005

УДК 80 + 008] (082)

ББК 81я 43

М 74

М 74 МОВА І КУЛЬТУРА. (Науковий щорічний журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. – Вип. 8. – Т. II. Психологія мови і культури. Мова і засоби масової комунікації. – 320 с.

Видання зареєстроване Державним комітетом
інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України.
Свідоцтво КВ № 4332 від 27.06.2000 р.

Засновник:

Фонд розвитку культури і мистецтва «ПАРАД ПЛАНЕТ»

Видається за рішенням Вченої ради
Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України від 1.06.2000 р.

Головний редактор Д. С. Бураго

Редакційна рада:

д-р філол. наук, проф. **A. Й. Багмут**; д-р філол. наук, проф. **B. M. Еріцин**; д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України **Ю. Л. Булаховська**; д-р філол. наук, проф. **O. P. Воробйова**; д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України, заслужений працівник ВШ України **M. O. Карпенко**; д-р філол. наук, проф. **T. В. Клеофасірова**; д-р філол. наук, проф. **Ю. I. Корзюв**; д-р філол. наук, проф. **H. В. Костенко**; д-р філос. наук, проф., заслужений діяч науки і техніки України **C. B. Кримський**; д-р філол. наук, проф., член-кор. НАН України **H. Є. Крутікова**; д-р філол. наук, проф. **A. K. Мойсієнко**; д-р філол. наук, проф. **Ф. О. Нікітіна**; д-р філос. наук, проф., академік НАН України **O. C. Онищенко**; д-р пед. наук, канд. філол. наук, проф. **Г. В. Онкович**; д-р філос. наук, канд. істор. наук, проф. **Ю. В. Павленко**; д-р філол. наук, проф. **Г. Ф. Семенюк**, д-р філол. наук, проф., академік НАН України, заслужений діяч науки і техніки України **В. Г. Сіляренко**, д-р філол. наук, проф. **O. C. Снитко**, д-р філол. наук, проф. **E. C. Соловей**; д-р психол. наук, проф., член-кор. АПН України **H. В. Чепелєва**.

УДК 80 + 008] (082)

ББК 81я 43

Рецензенти:

д-р філол. наук, проф., академік НАН України **D. В. Затонський**
д-р філол. наук, проф. **H. Г. Озерова**
канд. філол. наук, доц. **P. P. Алексєєв**

Видання затверджено ВАК України:

Постанова президії ВАК України від 8.11.2000 р. № 1-01/9 (літературознавство);
Постанова президії ВАК України від 13.12.2000 р. № 2-01/10 (мовознавство).

© Інститут філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, 2005

© Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 2005

© Видавничий Дім Дмитра Бураго (майнові), 2005

13. Трохимова З. С. Словарь новых слов и значений в английском языке. – М.: Павлин, 1993. – 304 с.
14. Хмельцов А. И. Когда «они» говорят о «нас»: политический дискурс-анализ и семиотика внешней политики в междисциплинарной перспективе // Сборник научных трудов «Актуальные проблемы теории коммуникации». – СПб.: Изд-во СПбГПУ, 2004. – С. 59–71.
15. Bell A. Approaches to Media Discourse. – L.: Blackwell, 1996.
16. Blum-Kulka S. Discourse Pragmatics // Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Vol. 2 // Ed. by T. Van Dijk. – London: Sage Publications, 1997.
17. Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies / Ed. by S. Blum-Kulka, J. House. – Norwood, NJ: Ablex, 1989.
18. Wilson J. Politically speaking: The pragmatic analysis of Political Language. – Oxford: Blackwell, 1990.
19. Щомісячний журнал «Newsweek». – 2004–2005.

УДК 811.111'42-92'06

Палийчук Е. О.
(Київ, Україна)

НЕЛЕГАЛЬНИЙ ІММІГРАНТ ЯК ЖЕРТВА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

(на матеріалі сучасного англомовного медійного дискурсу)

Статья посвящена когнитивному подходу в исследовании ситуации «торговля людьми», освещенной в современном англоязычном медийном дискурсе. В работе сосредоточено внимание на моделировании концептуального поля жертвы работоторговли, которой становится нелегальный иммигрант. Концептуальный анализ позволяет проследить особенности репрезентации поведения жертвы, которой становится нелегальный иммигрант. Ключевые слова: медийный дискурс, торговля людьми, жертва, фреймовый анализ, концептуальное поле.

The article presents a cognitive approach toward media discourse on the human trafficking situation. More precisely, the analysis deals with modelling of the conceptual field of victim represented by an illegal immigrant. The frame analysis technique enables to trace the peculiarities of representation of the general behaviour of the actant. Key words: media discourse, human trafficking, victim, frame analysis, conceptual field.

Досвід когнітивного аналізу досліджень у сучасному мовознавстві відкриває нові горизонти вивчення дискурсу в найрізноманітніших сферах нашого життя, адже сьогодні органічне поєднання когнітивно- та дискурсивно-орієнтованих напрямів філологічної науки у вирішенні соціальних питань обумовлює оновлене бачення медійного дискурсу.

Так залучення надбань досвіду представників когнітивного підходу (Дж. Лакоффа, М. Джонсона [1], Р. Лангакера [2], Ч. Філлмора [3], Ж. Фоконье [4], А. Ченки [5] та ін.) у дослідженні особливостей медійного дискурсу дозволяє виявити ті когнітивні механізми, які полягають в основі формування суспільного ставлення до певних соціальних подій [6–9].

Втілення соціальної ситуації та відповідної проблематики в медійному дискурсі фактично є репрезентацією деяких реалій соціального життя з певних позицій та точок зору та конструюванням певних значень для здійснення ефективного впливу на громадську думку. Репрезентація є процесом, в якому медіа засоби інтерпретують світ або зовнішню реальність, процесом, який представляє «реальний» світ для масової аудиторії. Таким чином, інформація, яка передається через медіа тексти, є зонтичною трансформацією світу [10].

Упродовж останніх десятиліть однією з найактуальніших соціальних тем суспільства є ситуація «торгівля людьми», яка склалася в сучасному світі і набула глобально-го характеру поряд із питаннями тероризму, екології, мультикультуралізму і толерантності, інтеграційних політичних та економічних процесів тощо, які поступово знаходять свого цілісного висвітлення у сфері ЗМІ та у різних галузях науки. Сучасні ЗМІ коментують ситуацію «торгівля людьми» як форму сучасного рабства і визначають її як всі дії, в яких використовується наймання та транспортування людей для робіт та послуг, в межах або поза межами національного кордону, засобами насилия або погрози, жорстокого відношення та іншими засобами примушення [11: 9]. Невід'ємно складовою процесу роботоргівлі є міграційний аспект. У даному випадку «торгівля людьми» розглядається як нелегальна міграція та порушення правил пересічення кордону.

Проте все ще викликає, на наш погляд, зацікавленість з'ясування того, які концептуальні основи обумовлюють те чи інше сприйняття та бачення певної проблематики та усвідомлення того, як вони функціонують у формуванні та укоріненні певних суспільних позицій, ставлень, міфів, системи цінностей, ідеології в масовій свідомості. Саме тому ситуація «торгівля людьми», втілена в медійному дискурсі, потребує дослідження під кутом лінгвокогнітивного напрямку у мовознавстві.

Стрижневим у статті є застосування методики фреймового аналізу для моделювання концептуального поля *жертви*, що нею стає людина, виїжджаючи за кордон нелегально. Для відповідного концептуального аналізу було оброблено 140 статей англомовної преси (*The Guardian*, *The Independent*, *The Observer*, *The Wall Street Journal*, *The Telegraph*, *The New York Times*, тощо) за період 2002–2004 роки.

З когнітивної точки зору ситуацію «торгівля людьми» можна представити у вигляді фреймової моделі, що розгортається навколо основних учасників: **ЖЕРТВА**, **ТОРГОВЕЦЬ**, **ВЛАСНИК**, **ЧЛЕНІ СІМ'Ї**, **МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УСТАНОВИ**, **УРЯД**, **ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНЫ** ТА **ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ**. В основі моделювання концептуального поля *жертви*, нелегального іммігранта зокрема, полягає принцип акціонального фрейму Жаботинської С. А. [12: 15], в якому актанти наділені певною семантичною роллю (Рис. 1).

Рис. 1. Акціональний тип фрейму за С. А. Жаботинською.

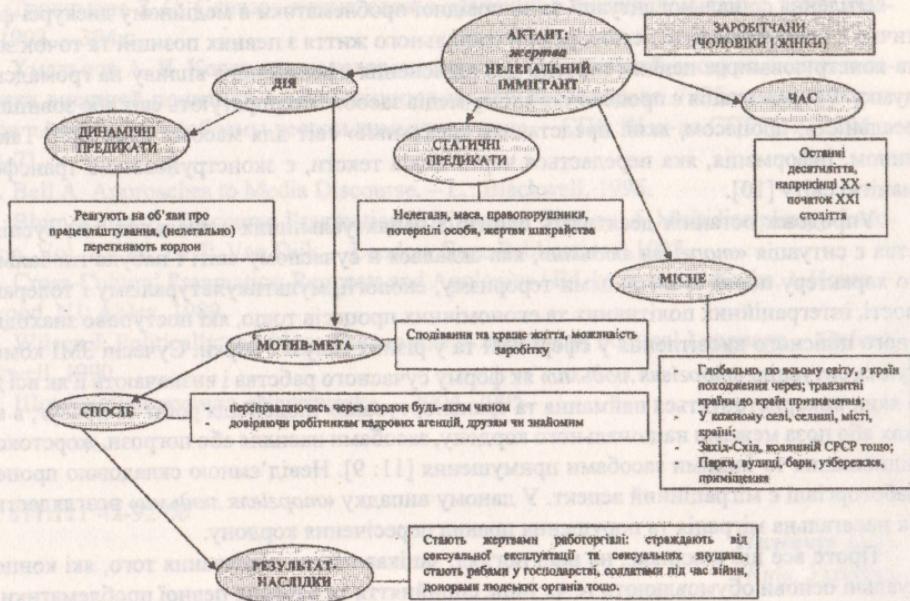

Рис. 2. Концептуальне поле «Нелегальний іммігрант як жертва торгівлі людьми».

Адаптувавши такий тип фрейму відповідно до конструювання ситуації «торгівля людьми», ми пропонуємо розглянути модель, що охоплює такі позиції: ХТО? – ЩО РОБИТЬ? – ЧОМУ І З ЯКОЮ МЕТОЮ? – ЯК? – ДЕ? – З ЯКИМ РЕЗУЛЬТАТОМ ТА НАСЛІДКОМ?, відображені у слотах: АКТАНТ, ДІЯ, МОТИВ-МЕТА, СПОСІБ ДІЇ, МІСЦЕ ДІЇ та РЕЗУЛЬТАТ-НАСЛІДОК. Наведені приклади заповнення даних слотів та відповідна концептуальна схема (Рис. 2.) слугують яскравою ілюстрацією портрету нелегального іммігранта як жертви работогрівлі.

Мікрофрейм: Нелегальний іммігрант як жертва торгівлі людьми.

СЛОТ АКТАНТ (Жертва)

Хто: іммігрант

Актанти: males, females, children

СЛОТ ДІЯ

Статичні предикати: illegal aliens working an underground brothel; exploited for labor; sex workers or virtual slaves; displaced persons, the war victims, the poor.

Динамічні предикати:

– The group was marched 12 hours through the desert, just a few of the thousands of Mexicans who bolted for America that night along the 2,000 miles of border;

– If illegal immigrants who have information about victims have a chance at legal status in this country, they might feel secure enough to come forward;

– Illegal migrants hide in containers which are then driven across borders.

СЛОТ МОТИВ-МЕТА

Чому: причини

– there is demand for cheap labour; poverty in their homeland;

- poverty, civil wars, tribal conflicts, underdevelopment and refugee immigration.

З якою метою: to improve the quality of their lives.

СЛОТ СПОСІБ ДІЇ (Як):

- citizens attempting to enter Taiwan on marriage visas; seeking the opportunities of the West;

- They are desperately attempting to leave their homelands and are entering other countries by foot, in cars and trucks, flimsy boats, cargo containers, freight trains, or even in the wheel compartments of aircraft.

СЛОТ МІСЦЕ

Де: impoverished areas

СЛОТ РЕЗУЛЬТАТ-НАСЛІДОК (Який результат та наслідок):

- When they arrive, having already paid large sums of money to the traffickers, they are threatened with exposure to the immigration authorities and forced to work for a pitance;

- 58 Chinese migrants ... were found dead in a lorry in the British port of Dover in 2000;

- is frequently arrested and charged as an illegal alien, or criminalized upon returning to her home country for being in possession of forged documents.

З наведених прикладів вимальовується певний нарис іммігранта, який в результаті своїх дій стає жертвою роботоргівлі. Це – заробітчани, молоді і дорослі чоловіки і жінки, що перетинають кордон нелегально, з фальшивим документами і використовують будь-яку можливість потрапити в країну призначення. Найчастіше вони реагують на об'яви про працевлаштування та довіряють агентам кадрових агенцій, досвідченим в цій справі друзям та знайомим. До такої подорожі їх стимулює бідність в своїй країні. В даній ситуації дуже часто спрацьовує укорінений в їх свідомості соціальний міф про краще життя за кордоном, створений ЗМІ завдяки аудіовізуальним ефектам (реклама, кінострічки про багате життя в розвинутих країнах, газетні статті тощо), який підштовхує потенційних жертв роботоргівлі мігрувати у пошуках кращих економічних можливостей. Проте опинившись в іншій країні, їх позбавляють документів, вони не знають іноземної мови, мають відпрацювати борг тощо. Крім того, потерпілі особи не звертаються до поліції за допомогою, побоюючись ув'язнення чи депортації, і таким чином стають заручниками роботорговців: чоловіків переважно використовують на будівництвах, у промисловості, сільському господарстві, а жінок здебільшого в секс-індустрії.

Таким чином, моделювання концептуального поля *жертви* демонструє, які мовні одиниці заповнюють слоти: АКТАНТ, ДІЯ, МОТИВ-МЕТА, СПОСІБ ДІЙ, МІСЦЕ та РЕЗУЛЬТАТ-НАСЛІДОК; та, відповідно, які акціональні, причинно-наслідкові, мотиваційні параметри висуваються на перший план у медійних повідомленнях. Концептуальний аналіз у дослідженні медійного дискурсу з питань *торгівлі людьми* дозволяє розкрити механізми, що полягають в основі формування суспільної думки.

У подальшому вбачається перспективним моделювання концептуального поля кожного актанта окремо та у взаємодії з іншими для реконструкції цілісної ситуації «торгівля людьми» та вивчення специфіки її мовного втілення. Враховуючи зростаючий інтерес до емпіричних методів перевірки гіпотетичних результатів дослідження у сфері когнітивної лінгвістики, обраний шлях розвідки дає поштовх до здійснення емпіричного аналізу із застосуванням аксіологічного та прагматичного принципів функціональної лінгвістики. Це передбачає також аналіз лінгвостилістичних засобів, які обумовлюють ефективність медійних текстів у впливі на сприйняття аудиторією ситуації в цілому та актантів зокрема. Особливого значення має також набути виокремлення корпусу ба-

зисних концептуальних метафор та аналіз їх ролі у концептуалізації соціального явища «торгівля людьми» у медійному дискурсі та відповідно в емоційному та оціочному впливі на громадську думку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. – Chicago; L.: The University of Chicago Press, 2003. – 276 p.
2. Langacker R. W. *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites*. – Stanford: Stanford University Press, 1987. – Vol. I. – 516 p.
3. Fillmore Ch. *Linguistics as a Tool for Discourse Analysis // Handbook of Discourse Analysis*. – L.; Orlando; San Diego; N. Y.: Academic Press, 1985. – P. 11–39.
4. Fauconnier G. *The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities / G. Fauconnier, M. Turner*. – N. Y.: Basic Books, 2002. – 440 p.
5. Ченки А. Фундаментальные направления современной американской лингвистики / Под ред. А. А. Кибрика, И. М. Кобозевой, И. А. Секериной. – М.: Изд-во ИГУ, 1997. – 455 с.
6. Багумян О. В. Текстова ситуація «соціальний захист»: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі різностильових англомовних текстів): Дис. ... канд. фіол. наук: 10.02.04. – К.: КНЛУ, 2004. – 248 с.
7. Вальчук Г. В. Мовне втілення концепту «Європейська інтеграція»: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі англомовних текстів Євросоюзу та публікацій газети *The Times*): Дис. ... канд. фіол. наук: 10.02.04. – К.: КНЛУ, 2003. – 211 с.
8. Шевченко И. С., Морозова Е. И. Дискурс как мыслекоммуникативное образование // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2003. – № 586. – С. 33–38.
9. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова, культура, влада. – К.: Нац. акад. наук України, Ін-т мовозн. ім. О. О. Потебні, 2000. – 285 с.
10. Rayner P., Wall P., Kruger S. *Media Studies: The Essential Introduction*. – L.; N. Y.: Routledge, 2001. – 331 p.
11. Sourcebook on combating trafficking in women and children. Prepared by the office of the resident legal adviser U. S. Embassy in Ukraine. – 2000. – Vol. I. – 361 p.
12. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов // Вісник Черкаського університету. Філологічні науки. – 1999. – № 11. – С. 12–25.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- The Observer 3.02.2002;
The Wall Street Journal 27.02.2003;
The Guardian 23.07.2002; 30.07.2003; 8.08.2003;
The Telegraph 13.09.2003;
The Independent 23.12.2003;
The New York Times 25.01.2004.